

Ölümünün Beşinci Yılı Münasebetiyle **MEHMET KAPLAN ve HALK EDEBİYATI**

M. Öcal OĞUZ

Eserleriyle edebiyatımıza yeni bir metod ve bakış açısı kazandıran Mehmet Kaplan, Türk edebiyatını bir bütün olarak değerlendirerek uzun asırlar içerisinde yarattığımız kültürümüzün de bütünlüğünü ortaya koymuştur. Onun inceleme ve araştırmalarında Tanpınar'ın şiir dünyası ile Dede Korkut soylamasını, Yahyâ Kemâl ile Karacaoğlan'ı, Âşık Veysel ile Fuzuli'yi aynı satırlarda kültürel bir bütünlük içerisinde verilirken görmemiz mümkündür. Bu sebeple Mehmet Kaplan'ı «Yeni Edebiyatçı», «Eski Edebiyatçı», «Halkıyatçı» gibi tasniflere tabi tutmamak icâb eder. Ancak biz bu yazıda «Türk edebiyatının bütünlüğü»nü de göz önünde tutarak onun «Halk edebiyatı» sâhasına yaptığı hizmetlere temas edeceğiz.

Mehmet Kaplan, Türk edebiyatını birbirini tamamlayan, birbirine tesir eden «edebiyat şubeleri»nden meydana gelen bir bütün olarak görüyor ve şöyle diyordu: «Türk san'atı, üç kaynaktan, Batı, Halk ve Divan kaynaklarından gelen unsurları terkibe ulaştırdığı zaman, güzel ve mükemmel eserler vücuda getirecektir. Tarih, bizi böyle bir terkibe adeta zorluyor. Tarih'in bu zaruretini duyan ve onun şuuruna ulaşan san'atçının sesi, yüzlerce yıl ötesine ulaşacaktır. Zira, milletlerin geleceği tarihlerinin içinde gizlidir.»¹ Aynı konuda söylediği şu sözler ise daha da dikkat çekicidir: «Şinasi'den Orhan Veli'ye kadar gelen Türk şairleri ve yazarları üzerinde, Türk halk edebiyatının tesiri en az

Batı edebiyatı kadar olduğu için, ben bu devir edebiyatının sadece Batı veya Avrupa tesiri altında Türk edebiyatı diye adlandırılmasını doğru bulmuyorum. O, Batı tesiri ile beraber Türk halk ve divan edebiyatlarının da tesiri altında kalan, fakat onlardan aldıklarını çağın, Türkiye'nin şartlarına göre yeniden yoğuran, kelimenin tam mânâsıyla bir «Yeni Türk Edebiyatı»dır.»²

Kaplan'a göre Türk edebiyatının bütünlüğü yapılan tasniflerle gölgenmemeli! «tarihi seyri içinde Türk edebiyatı» fikri gözden uzak tutulmamalıdır. Bir Gevheri'nin, Bir Âşık Ömer'in, Bir Bayburtlu Zihni'nin Divan edebiyatından etkilenmesinin yanında, çeşitli vesilelerle halk edebiyatına yaklaşan divan şairlerini de hatırdan çıkarmamalıyız. Esasen bütün şair ve yazarlar için halk edebiyatından etkilenmemek kaçınılmazdır. Zira, kültürümüzün ilk mahsulleri sözlüdür ve sözlü kültür mahsulleri ise bizzat halkın dilinde yaşamaktadır. Bu mahsulleri görmeyen veya sırtını dönen sanatkârın eseri eksik olacaktır. Nitekim, Kaplan bu konudaki fikirlerini şu şekilde dile getirmektedir: «Türk halk edebiyatı, bir kaya gibi insanoglunun temel duygularına dayandığı için üzerine en yüksek binaları inşa etmeye ve işlemeye elverişlidir. Dünyanın en büyük sanat eserlerinden birisi olan Faust, bir orta çağ Alman efsanesine dayanır. İşlendiği takdirde her Türk masalı ve destanı milli ve insanî değer taşıyan bir san'at

eseri *hazine gelebilir.*»³ Kaplan, böyle düşündüğü içindir ki Erzurum'da Behçet Mahir'den⁴ «Köroğlu Destanı»nı derlerken : «Erzurum'da bin yıllık eski Türk medeniyetinin hatta, daha öncesinin hatıraları canlı olarak yaşıyordu. Ramazan gecelerinde uzun sa-kallı, efsanevi çehreli ihtiyarlarla ben de eski çağlara gittim. Köroğlu Destanı'nı söyleyen Behçet Mahir'i işte o sırada tanıdım. Okuma-yazma bilmeyen, bu ufak tefek yapılı, fakir ayak satıcısı, Ramazan boyunca hiç tekrarlamadan devam eden hikâyelerinde binlerce yılın kültür hazinelerini ortaya koyuyordu. Bunların böyle bir su gibi başı boş akmasına üzülüyordum. Üniversiteye hemen bir teyp aldırarak Behçet Efendi'ye meşhur Köroğlu Destanı'nı söyletmeye başladım.»⁵ demekle halk edebiyatı mahsullerinin kaybindan duyduğu ıstırabı açık bir şekilde dile getiriyordu.

Kaplan, halka ait edebiyat mahsullerini bazı aydınlarımızın aksine fevkalade önemli bulmuş, hayatı boyunca muhafaza ettiği edebiyat görüşü çerçevesinde Yahya Kemâl'de, Necip Fazıl'da, Orhan Veli'de halkın edebi tesirini aramış, hatta araştırmacıları «modern şairlerde halk edebiyatı tesirlerini» araştırmaya davet ederek şu görüşlere yer vermişti: «Eski Türk edebiyatı, Yahya Kemâl'e hatta en son Türk şairlerine gelinceye kadar tesirini devam ettirdiği için ondan da daha fazla Türk halk edebiyatının tesiri altında kalmıştır. Bilhassa milli edebiyat akımından sonra, Türk edebiyatçıları aradıkları hazineyi halk dili ve edebiyatında bulmuşlardır.»⁶

Çocukluğunu geçirdiği ve «simit satarken kütüphanesine ısınmak için sığındığı» Sivrihisar'ı hayatı boyunca unutmayan ve Sivrihisar halkının şahsında, gelenekli Türk sosyal hayatını tanıyan Kaplan, halktan ve halkın edebî mahsullerinden hiç bir zaman yüzünü çevirmemiş, halkı basit, hayat tarzlarını ilkel görmemiş, her halk sö-

zünün arkasında derin bir hikmetin yaşadığını hep hatırında tutmuş ve nihayet : «Halk edebiyatı, halkın yaşayışının, inanç ve değer hükümlerinin bir hazinesidir. Bu edebiyat, besikten başlayarak insan hayatının bütün safhalarını içine alır. Türk halk edebiyatı, aşk, ölüm, hasret, tabiat sevgisi, acıma, alay, din duygusu, kahramanlık, ahlâk gibi beşeri bütün duyguları işler. Bundan dolayı onları Türk milli kültürünün en kıymetli hazinesi olarak korumalıyız.»⁷ sözleriyle can alıcı bir kültür meselesi olan halka ait mahsullerin derlenip toparlanmasına duyulan ihtiyacı, gerekçeleriyle birlikte büyük bir açıklık içinde ortaya koymuştur. Nitekim, halkın gönlünde, dilinde ve yaşadığı hayat tarzında, binbir zenginlik ve güzellik ve saflık içinde yaşayan kültürümüzün derlenerek, incelenerek ve yorumlanarak nesillere kazandırılması gerektiğini Köroğlu Destanı'nın önsözünde anlatırken söylediği : «Söz uçar, yazma bozulur, basılı eser kıyamete kadar kalır.»⁸ şeklindeki cümlesi, onun zihnini meşgul eden bir büyük endişenin de ifadesidir. Derlediği Köroğlu Destanı'nın değerlendirmesini yaparken bu hususa da temasla : «Bu kitabın asıl değeri, büyük bir halk hikâyesi metnini halk hikâyecisinin ağzından olduğu gibi ortaya koymasındadır. Bundan böyle artık Köroğlu hikâyesi, Türk dili yaşadıkça ebedi olarak yaşayacak.»⁹ diyerek halk edebiyatı mahsullerinin derlenmesine verdiği önemi açık bir şekilde belirtmektedir.

Kaplan, halk edebiyatı mahsullerinin kıymetini ve edebiyatımız içindeki yerini çok iyi kavramış bir ilim adamı olarak, değişen kültürel tercihlerden dolayı, sözlü edebiyatımızın yok olmasından derin üzüntü duyuyordu. Onun bu husustaki kanaatlerini şu veciz cümlelerinde bulmaktayız : «Türklerin binlerce yıldan beri süregelen çok zengin bir sözlü edebiyatları vardır. Bunlardan pek azı yazıya geçmiştir.

Atatürk Üniversitesi Halk Edebiyatı Kürsüsü hocaları ve öğrencileri bunlardan bir kısmını toplamışlardır. Her köy ve kasabadan en az bir kitap dolusu türkü, masal, destan, bilmece, tekerleme toplamak mümkündür. Radyo, okul ve televizyon kültürü, bu binlerce yıllık halk kültürünü öldürüyor. Bunların gün geçirilmeden toplanılması lâzımdır.»¹⁰

Türk halk edebiyatı araştırmacılarının karşılaştığı meseleleri bilen Kaplan, halk edebiyatı araştırmacılarının, ellerindeki metinleri değerlendirmede tuttukları yol ve kullandıkları metoda dair dikkat çekici görüşler ortaya koymaktadır: «Halk edebiyatı araştırmacıları metne fazla önem vermiyorlar, tem ve motif peşinde koşuyorlardı. Halbuki, bence herşeyden önce metindi. Halk edebiyatına ait eserleri hakiki bir halk hikâyecisinin ağzından dinleyince, o, çok canlı bir mahiyet alıyordu. Bence tem ve motif kadar dil ve üslub da mühimdi. Halk dili başbaşına bir kültür hazinesi idi.»¹¹

Almanlar'ın bir ortaçağ masalını Goethe'nin Faust derecesine yükseltmesini, Firdevsi'nin halk arasında dolaşan rivayetlerden Şehname gibi bir destan yaratmasını, mensup oldukları milletler adına birer iftihar sebebi sayan Kaplan, Köroğlu Destanı'nı derlediği esnada, bu sahadaki zenginliğimize karşılık, destanlarımızın derlenmemiş, işlenmemiş olduğunu görek, bu ihmâlden duyduğu üzüntüyü şu şekilde dile getirmiştir: «Türk destanları sadece bunlardan ibaret değildir. Daha pek çok toplanmamış, basılmamış, incelenmemiş destan veya destan parçası vardır. ... Edebiyat bakımından destanların doğrudan doğruya halk ağzından derlenmiş metinleri değerlidir.»¹²

Sonuç olarak, Mehmet Kaplan, Türk edebiyatının bütünlüğünü görek çalışmalarını bu bütünlük üzerine bina etmiş, Türk sosyal hayatının ahenkli yapısının tabii olarak edebi-

yatını da şekillendirdiğini, dolayısıyla edebiyat şubelerimiz arasında uçurumların olamayacağını savunmuş, bu çerçevede de halk edebiyatı sahasının bir çok meselesinin halli için çaba sarfetmiş, değerli incelemeler ve araştırmalar kaleme almış, bugün her biri halk edebiyatı sahasında otorite olan Umay Günay, Saim Sakaoğlu, Fikret Türkmen, Bilge Seyidoğlu, Muhan Balı gibi ilim adamlarının yetişmesine —Doktora yaptırarak—³ imkân sağlamış, halk edebiyatını milli kültürümüzün temel taşlarından biri olarak görmüş olan yeri doldurulamayacak bir ilim adamımızdır. Ölümünün beşinci yılında bir kez daha rahmet ve saygıyla anarız.

1. Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri (27-29 Ekim 1975 Konya), Ankara 1973, s. 299.
2. A.g.m., s. 297.
3. Mehmet Kaplan, Türk Milletinin Kültürel Değerleri, İstanbul 1977, s. 21.
4. Mehçet Mahir hakkında bilgi için bkz. Emine Kırca, Behçet Mahir (1907-1988), Türk Folkloru Araştırmaları 1989, Ankara 1989, s. 125.
5. Mehmet Kaplan - Muhan Balı - Mehmet Akalın, Köroğlu Destanı, Ankara 1973, s. V.
6. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, s. 296.
7. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Türk Milletinin Kültürel Değerleri, s. 21.
8. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 21.
9. Mehmet Kaplan - Muhan Balı - Mehmet Akalın, Köroğlu Destanı, s. v.
10. M. Kaplan, Türk Milletinin Kültürel Değerleri, s. 20.
11. M. Kaplan - Muhan Balı, Mehmet Akalın, Köroğlu Destanı, s.v.
12. M. Kaplan, Oğuz Kağan Destanı, İstanbul 1973, s. 18.
13. Bilgi için bkz. Mehmet Kaplan'a Armağan, İstanbul 1984.